

A meglehetősen rövid kísérleti üzem során a következő problémák mutatkoztak: a dokumentumok csekély része elveszett az átvitel közben (a megoldás a tranzakciók teljes nyomon követése); hiányoznak az egyszerű, naprakész információk a dokumentumszolgáltatásban rendelkezésre álló folyóiratokról/cikkekről.

Azt jósolják, hogy az elektronikus dokumentumszolgáltatás iránt nagy lesz a kereslet. Az e feltételezést alátámasztó piackutatásra hamarosan sort kell keríteni, különös figyelmet fordítva az árakra és a csak elektronikusan szolgáltatható

dokumentumok körének bővülésére. A szerzői jogi kérdések elemzése nem volt a projekt tárgya, de erre feltétlenül szükség van, nehogy a kiadók korlátozó intézkedéseinek bukjon meg az EDIL projekt gyakorlati megvalósítása.

/BRAID, A.: Standardization in electronic document delivery: a practical example. = Interlending and Document Supply, 24. köt. 4. sz. 1996. p. 12–18./

(Hegyközi Ilona)

A könyvtárközi kölcsönzés költségei egy közepes méretű egyetemi könyvtárban

Történetét tekintve a könyvtárközi kölcsönzés volt a hozzáférési lehetőség azokhoz a dokumentumokhoz, amelyek nem voltak meg valamely könyvtárban. A könyvtárak a könyvtárközi kölcsönzés révén megosztották erőforrásaikat, és ez hosszú éveken keresztül működött. A kereskedelmi dokumentumküldő szolgáltatók, a teljes szövegű rendszerek, az internetes elérés megjelenésével a dokumentumok a könyvtárközi kölcsönzés közreműködése nélkül is hozzáférhetővé váltak.

Egy kereskedelmi szolgáltatótól történő rendelés esetén a költségek általában világosak, a szerzői jogdíjat és a szolgáltatást tartalmazzák. Ilyen kézzelfogható költséget nehezen lehet meghatározni a hagyományos könyvtárközi kölcsönzésnél. Ugyanakkor szükség van ennek ismeretére, amikor ki akarják alakítani a megfelelő arányokat a könyvtárközi kölcsönzés, a kereskedelmi szolgáltatók igénybevétele és a teljes szövegű adatbázisok beszerzése között.

Ezeket a kérdéseket vizsgálták az USA-ban, Kansas államban, a Wichita State University (WSU) Ablah Könyvtárban. A WSU-n 467 tanészék működik, a hallgatók száma kb. 15 ezer. A könyvtárban 23 könyvtáros és 33 adminisztratív dolgozó van. Könyvtárközi kölcsönzéssel egy szakember, két főállású asszisztens és kb. heti 60 órában hallgatók foglalkoznak. A kérések 98%-át és a küldések 90%-át az OCLC ILL rendszerén keresztül bonyolítják. A tételek 70%-a Kansas államon belüli, a szállítást az állami futárszolgálat végzi. Az Ablah Könyvtár tagja az AMIGOS és a BCR konzorciumnak, a tagok számára mindkettőben ingyenesek a kölcsönös szolgáltatások. A kölcsönkért művek 72%-át fénymásolatban kapják, ugyanakkor ők több művet kölcsönöznek eredetiben (a küldött tételek 58%-át).

A vizsgálatok megkezdése előtt tanulmányozták a szakirodalmat: egy 1972-ben 80 könyvtár adatai alapján készült tanulmány szerint egy köl-

csönadás átlagos költsége 5,82 USD volt, egy kölcsönkérésé pedig 7,61 USD. Egy 1981. évi oklahomai felmérésben a kölcsönadásra 5,45 USD-t, és kérésre 4,98 USD-t számoltak ki. Az ARL/RLG (American Research Libraries/Research Libraries Group) 1993-ban 76 nagy amerikai és kanadai tudományos könyvtár adatait vizsgálta. Eszerint egy kérés költsége 18,62 USD volt, egy kölcsönadásé pedig 10,93 USD. A WSU elemzése az ARL/RLG módszerét követte, a számításokat egy év adatai alapján végezték (1995. június–1996. július). A költségeket hat kategóriába sorolták: személyi kiadások, hálózati és kommunikációs díjak, szállítási költségek, fénymásolás, gépek és kellékek.

A költségek megoszlását a vizsgált időszak alatt az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat
A könyvtárközi kölcsönzés egyéves kiadásai a WSU-n (USD)

	Kérés		Küldés		Összesen	
	Költségek	%	Költségek	%	Költségek	%
Személyi kiadások	79 258	74,5	28 429	61,9	107 687	70,7
Hálózat	20 368	19,1	3 440	7,5	23 808	15,6
Szállítás	4 391	4,1	10 028	21,8	14 419	9,5
Másolás	420	0,4	2 100	4,6	2 520	
Gépek	1 216	1,1	864	1,9	2 080	
Kellékek	720	0,7	1 080	2,4	1 800	
Összesen	106 373		45 941		152 314	

Az év során 13 340 kérést továbbítottak, amelyek közül 11 480 teljesült, a kölcsönadásra érkezett igények száma 23 090 volt, ebből 13 088-at

tudtak kielégíteni. Az egy műveletre eső költség kiszámításához a *Stephen Dickson* és *Virginia Boucher* által bevezetett képletet alkalmazták:

$$F = C/f + 0,55u,$$

- ahol F = egy küldött tétel költsége,
 C = az összes kérés vagy küldés együttes költsége,
 f = a teljesített kérések száma,
 u = a nem teljesített kérések száma.

Úgy becsülték, hogy a nem teljesített kérésekre fordított költségek számításakor elegendő 55%-os szorzót használni. Bár Dickson és Boucher a képletet a kölcsönadás költségeinek számításához határozták meg, a WSU-ban mind a küldésre, mind a kérésre ezt alkalmazták. Ezek szerint egy teljesült kérés (a kért dokumentumot megkapták) költsége 8,51 USD, a nem teljesült kérése pedig 4,68 USD volt; a teljesített küldés költsége 2,47 USD, a nem teljesítetté 1,36 USD.

Ezek a könyvtárközi kölcsönzés közvetlen költségei, sem a beszerzési, sem a köröztetési költségeket nem vették számításba. Ugyancsak figyelmen kívül maradtak a kereskedelmi dokumentumküldő szolgáltatóktól beszerzett dokumentumok költségei.

Az egyes kategóriák tartalma:

- személyi kiadások: az állományban lévő dolgozók fizetése és ennek járulékai;
- hálózat és kommunikáció: a számítógépes és telefonkapcsolatok költségei (ennek 85%-át tette ki a keresés, az azonosítás és az OCLC-n keresztüli rendelés);
- szállítás: a kölcsönadott könyvek küldése, a kölcsönkért könyvek visszaküldése, a másolatok küldése;
- fénymásolatok készítése: egy fénymásológép üzemeltetése, kb. 37 500 oldal másolása, a papír, karbantartás stb. tekintetében az ARL/RLG által tanácsolt 0,7 USD/oldal;
- gépek: számítógépek (2 bérelt vonalas OCLC terminál, 2 terminál a WSU online katalógusához való kapcsolódásra és a Savelt ILL szoftverhez; az e célra beszerzett fax ára; az ARL/RLG ajánlása szerint a gépek árának 25%-a);

- kellékek: a gépek működtetéséhez szükséges alkatrészek, irodai felszerelések (gemkapocs, nyomtatószalag stb.).

Következtetések

Az 1. ábra az összes költség megoszlását szemlélteti. (Az ábrán egyéb kategóriába soroltuk a másolásra fordított 1,65%-ot, a gépekre fordított 1,37%-ot és a kellékekre fordított 1,18%-ot.)

1. ábra A könyvtárközi kölcsönzés költségeinek százalékos megoszlása

A személyi kiadások teszik ki a szolgáltatás költségeinek túlnyomó részét (70,7%), ami összevethető az ARL/RLG fent említett tanulmányában kapott 77%-kal. Ez is azt bizonyítja, hogy a könyvtárközi kölcsönzés – a könyvtár nagyságától függetlenül – mindenhol nagyon munkaigényes szolgáltatás.

A másik eredmény, hogy összehasonlíthatóvá váltak a könyvtárközi kölcsönzés és a kereskedelmi dokumentumküldő szolgáltatók igénybevételeinek költségei. A vizsgált időszak alatt a sürgős kérések teljesítéséhez az UnCover, a lelőhelyek megtalálásában problémás esetekben pedig az NTIS-t és a Chemical Abstracts dokumentumküldő szolgáltatót keresték meg. A 165 megrendelés ára 2520 USD volt (15,25 USD/tétel), azaz egy tétel 80%-kal többbe került, mintha könyvtárközi kölcsönzésen keresztül kérték volna („a gyorsaság ára”).

/NAYLOR, T. E.: The cost of interlibrary loan services in a medium-sized academic library. = *Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Information Supply*, 8. köt. 2. sz. 1997. p. 51-61./

(Viszocsekné Péteri Éva)